

Олег КОЛІСНИК

УПРАВЛІННЯ БЮДЖЕТНИМ ДЕФІЦИТОМ

Розглянуто теоретико-методологічні засади управління бюджетним дефіцитом, основну увагу акцентовано на проблемних аспектах визначення розміру дефіциту бюджету. Проаналізовано потенційно можливі шляхи подолання та фінансування бюджетного дефіциту, окреслено їх позитивні і негативні аспекти.

Is considered theoretic-methodological methods of management of budget deficit, accentuate attention to problem aspects of determination of the size of deficiency to the budget. It is analyzed potentially possible ways overcoming and financing of budget deficit, it is marked their positive and negative aspects.

Розбалансованість державних фінансів та перманентні бюджетні дефіцити стали однією із найактуальніших проблем ХХ – початку ХХІ століття. За своєю природою вони виражають одвічну проблему суспільства – суперечність між зростаючими державними потребами і обмеженими ресурсами.

Апелюючи до проблем зростаючого безробіття, зниження темпів економічного розвитку, підвищення розмірів соціальних виплат, уряди взяли собі за правило розробляти бюджети зі значним перевищенням видаткової частини над дохідною. Підсилені ефектом відсутності єдиного погляду на те, яким повинен бути бюджет (дефіцитним, профіцитним чи збалансованим), ідеї про бюджетний дефіцит в ХХ – на початку ХХІ століть набули надзвичайного поширення.

Проблематика дефіцитних фінансів (deficit finance) тією чи іншою мірою привертала увагу у багатьох класиків світової економічної думки, зокрема: С. Брітена,

Дж. Б'юкенена, Дж. М. Кейнса, В. Парето, П. Самуельсона, М. Фрідмена та інших. Серед сучасних вітчизняних науковців питаннями наслідків незбалансованих бюджетів займалися М. Алексеєнко, В. Андрущенко, О. Василик, Т. Вахненко, В. Опарін, С. Юрій. Бюджетний дефіцит як об'єкт управління в контексті бюджетного менеджменту розглядали Л. Гладченко, Л. Сафонова, В. Федосов. Сучасні дослідження О. Барановського, І. Бінька, М. Єрмошенка, Я. Жаліло, В. Мунтіяна, В. Шлемка аргументовано доводять визначальний факторний вплив бюджетного дефіциту на стан фінансової безпеки держави.

Незважаючи на сформовані вітчизняною та зарубіжною фінансовою наукою концептуальні підходи до управління бюджетним дефіцитом, нагромаджений практичний досвід, проблеми зниження та подолання дефіциту бюджету залишаються невіршеними, що, зазвичай, негативно відбивається на соціально-

економічних процесах як у розвинутих країнах, так і у державах з перехідною економікою. Особливого значення дані проблеми набувають в Україні, яка обрала курс на формування ринкової економіки, демократизацію та інтеграцію у європейський простір. Цим обумовлений вибір теми дослідження та її актуальність.

Мета дослідження полягає у з'ясуванні теоретико-методологічних засад управління бюджетним дефіцитом, визначенні оптимальних способів його покриття та шляхів подолання.

За роки незалежності України у політиці збалансування Державного бюджету можна умовно виділити декілька етапів. Так, з 1992 р. до 1999 р. мала місце тенденція до скорочення бюджетного дефіциту з 17,3% ВВП до 1,5% ВВП, про що свідчать дані таблиці 1.

У 2000 та 2002 роках Державний бюджет України був зведений із профіцитом в обсязі 0,4 і 0,5% ВВП відповідно. У зв'язку з проголошенням політики пріоритетного соціального розвитку та реалізацією соціальних програм з 2003 року спостерігається тенденція до зростання частки дефіциту державного бюджету, яка ймовірно матиме місце і в 2006–2009 рр. У зв'язку з цим особливого значення набувають питання пошуку оптимальних джерел збалансування

бюджету, а також шляхів подолання дефіциту у майбутньому.

Світова економічна думка уже не одне десятиліття намагається досягти консенсусу у питаннях щодо ролі держави, інтерпретації оптимальних масштабів державної діяльності, об'єкту втручання чи невтручання держави у соціально-економічні процеси, а відтак, щодо прийняття фінансових рішень з питань бюджетної розбалансованості. Класичні консервативні ідеї про недоцільність державного втручання в економіку та обов'язкове збалансування невеликого за розмірами державного бюджету то набували великої популярності, то зазнавали критики. Натомість на світову авансцену виходили прогресивні ліберальні концепції державного регулювання, у яких головне місце відводилось активній державній економічній та соціальній політиці, а бюджет набував надзвичайного значення. Як результат, сьогодні прихильники культового "laissez faire" не менш шанованіші, ніж ідеологи державного втручання.

Найпоширеніші упродовж кількох століть класичні ідеї на початку ХХ століття потіснили кейнсіанські рецепти подолання економічної кризи. У 60–70-і роки ХХ століття були популярними ідеї обмежено регульованої економіки, від яких й донині не відмовились уряди багатьох країн. Проте, у 80-і роки

Таблиця 1
Показники фактичного виконання Державного бюджету України у 1992–2004 рр. [7]
(млн. гривень, у методології відповідного року)

Найменування	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Доходи	6	271	3 559	12 244	19 632	16 796	16 266	19 982	36 230	39 726	45 467	55 077	70 330
у % до ВВП	12,8	18,3	29,6	22,5	24,1	18,0	15,9	15,3	21,3	19,5	20,1	20,8	20,4
Видатки	15	373	4 682	15 952	23 608	23 099	18 380	21 947	35 533	40 407	44 348	56 120	79 471
у % до ВВП	30,1	25,2	38,9	29,3	29,0	24,7	17,9	16,8	20,9	19,8	19,6	21,2	23,0
Дефіцит "+" / профіцит "-"	9	102	1 123	3 708	3 976	6 303	2 114	1 965	-697	681	-1 119	1 043	9 141
у % до ВВП	17,3	6,9	9,3	6,8	4,9	6,7	2,1	1,5	-0,4	0,3	-0,5	0,4	2,6

лідуючі позиції у світі почала займати школа монетаризму, що засвідчувало поворот до ринкового фундаменталізму.

Сьогодні ж ротація ідей призводить до частої зміни супутньої їм фінансово-економічної політики. Особливо яскраво це проявляється у ставленнях до дефіцитного фінансування державних програм. Ще донедавна потенційно нешкідливий механізм позикового фінансування нині супроводжується значними негативними ефектами. Обмеженість ресурсів і одночасне зростання ролі держави наприкінці ХХ століття призвели до величезних бюджетних дефіцитів і, як наслідок, державні борги у світовому масштабі досягли астрономічних розмірів. Для урядів багатьох держав проблема подолання дефіциту бюджету перетворилась чи не в основну стратегічну мету фінансової політики. Передвиборні програми кандидатів на державно-владні посади у багатьох країнах рясніють схемами і механізмами подолання бюджетної розбалансованості та фінансової залежності. Розробляються нові схеми та механізми підвищення боргової та бюджетної безпеки, а дотримання принципу збалансованості стає пріоритетним у реалізації економічної політики як в країнах з високим рівнем розвитку, так і в тих, що розвиваються.

Дефіцитність бюджетів може бути викликана різними причинами. Інколи позикове фінансування є вимогою часу. Воно може використовуватись як і при надзвичайних ситуаціях, так і сприяти економічному зростанню під час глибокої кризи. Проте неможливість контролювати цей процес повною мірою породжує багато проблем та соціально-економічних наслідків, більшість з яких носять негативний характер.

На відміну від класиків економічної теорії, які вважали, що головним завданням фінансової політики є досягнення і збереження бюджетної рівноваги, сучасні економісти переконані, що питання полягає не у збалансуванні державного бюджету, а в

тому, щоб бюджет балансував економіку. У такому контексті державна політика має бути направлена на регулювання розмірів дефіциту бюджету і державного боргу, а відтак надзвичайної ваги набувають питання управління дефіцитним фінансуванням.

Альтернативність поглядів щодо трактування сутності та економічної природи бюджетного дефіциту відображає існуючі розбіжності у концептуальних підходах державних фінансів у західній та вітчизняній фінансовій науці. Зокрема, західна фінансова думка з її звужено-конкретизованим трактуванням фундаментальних фінансових понять на базі простоти форми та прозорості змісту з підпорядкуванням принципу Оккама визначає дефіцит бюджету як ту частину видатків, яка перевищує його доходи. При цьому він відображає обсяг додаткових фінансових ресурсів, які необхідно залучити із внутрішніх чи зовнішніх джерел, щоб покрити повний обсяг запланованих видатків [2, 743].

У вітчизняній (пострадянській) фінансовій науці здебільшого превалює марксистська концепція відносин, відповідно до якої суть дефіциту бюджету трактується через об'єктивні економічні відносини щодо використання коштів понад наявні закріплені джерела доходів бюджету.

Розкриваючи питання управління дефіцитом бюджету, слід наголосити, що цей процес триває як на стадії складання, розгляду, затвердження бюджету, так і під час його виконання. Управління бюджетним дефіцитом передбачає, перш за все, визначення його абсолютних і відносних показників та розробку методології їх розрахунку, а також вибір і оптимізацію джерел фінансування дефіциту бюджету, й шляхів його подолання.

Визначення абсолютного розміру дефіциту бюджету безпосередньо пов'язане із структурою бюджетної класифікації і методикою обліку грошових операцій уряду. Їх формування сьогодні у більшості розвинутих держав відбу-

вається на основі міжнародних стандартів – методологічно-статистичних положень у сфері державних фінансів, розроблених Організацією об'єднаних націй (ООН), Організацією економічного співробітництва і розвитку (ОЕСР), Європейським співтовариством (ЄС) та Міжнародним валютним фондом [2, 752].

Метод визначення дефіциту бюджету розроблений МВФ (Положення зі статистики державних фінансів) ґрунтується на так званій борговій концепції дефіциту або концепції потреб у запозиченнях. В основі цієї методики, яка дає можливість зіставляти показники різних країн, лежить аналітичне групування бюджетних операцій за трьома категоріями: доходи і гранти, видатки (у тому числі і трансферти) і кредитування за вирахуванням погашення та фінансування. Абсолютний розмір дефіциту бюджету при цьому визначається як перевищення суми бюджетних видатків і чистого кредитування над доходами бюджету [2, 746]:

$$\begin{aligned} & \text{Бюджетний дефіцит / профіцит} = \\ & \text{Поточні і капітальні видатки} + \\ & \text{Кредитування мінус погашення} - \\ & \text{Доходи} - \text{Гранти} \end{aligned} \quad (1)$$

Сьогодні дедалі більшого значення набуває Система національних рахунків (СНР) – сукупність норм організації статистики державних фінансів країн – членів ЄС. В основі побудови цієї методики лежить функціональне групування економічних суб'єктів, а не належних їм фондів. Дефіцит при цьому визначається як чисті запозичення сектору державного управління [2, 753]:

$$\begin{aligned} & \text{Чисте кредитування(+)} / \\ & \text{Чисті запозичення (-)} = \\ & \text{Загальна сума ресурсів сектору} \\ & \text{державного управління} - \\ & \text{Загальна сума видатків сектору} \\ & \text{державного управління} \end{aligned} \quad (2)$$

Таким чином, визначення абсолютних і відносних показників дефіциту бюджету, їх відображення у статистиці державних фінансів на сьогодні є безумовно важливою проблемою. Її актуальність в Україні, на нашу думку, зумовлюється посиленням інтеграційних процесів та необхідністю уніфікації вітчизняного законодавства відповідно до вимог європейського і світового співтовариства. Одночасно, надзвичайного загострення набувають інші проблеми, пов'язані із дефіцитом бюджету, а саме – оптимізація джерел його покриття та пошук шляхів подолання.

Бюджет (не зважаючи на усю складність, багатогранність і різновекторність цієї категорії) за своєю формою є планом щорічних доходів та видатків держави, який розробляється урядом на наступний бюджетний період і затверджений законом. Складаючи бюджет, уряд використовує діючу законодавчу та нормативну базу. Опираючись на соціально-економічну доктрину держави, прогноуються витрати на наступний бюджетний період. Під ці прогнозні витрати (ПрВ) вишукуються планові доходи (ПлД). Ті, в свою чергу, виступають основою для здійснення планових витрат (ПлВ).

Планові витрати дорівнюватимуть прогнозним тільки в тому випадку, якщо планові доходи відповідатимуть прогнозним витратам (ПлВ = ПрВ якщо ПлД = ПрВ).

У випадку, коли планові доходи є меншими прогнозних витрат, держава постає перед проблемою: збалансувати бюджет або ж затвердити його з перевищенням видаткової частини над дохідною, тобто з дефіцитом.

Складність державної політики врівноваження бюджету полягає в тому, що вона у більшості випадків суперечить філософії суспільних інтересів стосовно

державних фінансових ресурсів, коли кожен суб'єкт прагне отримати якомога більше бюджетних асигнувань і при цьому сплатити якомога менше податків до державної казни.

Проблема збалансування бюджету, на перший погляд, начебто, не складна – варто скоротити видаткову частину, якщо надходження недостатні і баланс буде досягнутий. Проте у реальному житті згортати фінансування державних програм не тільки складно, а інколи й недоцільно. Наприклад, з економічної точки зору не можна скорочувати видатки на капітальні чи інноваційні проекти, з політичної точки зору – на соціальні програми, екологію, озброєння.

Досить незначна кількість видатків бюджету залежить від рішень, прийнятих у поточному році. Більша ж їх частина необхідна для виконання раніше затверджених програм, як-то: допомоги учасникам військових дій та інвалідам, участі у довгострокових міжнародних проектах тощо. Окрім того, хоч існування захищених статей видатків бюджету і скорочує можливості варіювання фіскальної політики, ці видатки (виплати з безробіття, субсидії сільському господарству) часто стають стабілізаторами економічного становища в країні.

Можливий й інший варіант – збільшити податкові надходження. Мова йде, зокрема, про рівень агрегованої податкової ставки або норми оподаткування в країні. Від її розмірів залежать як обсяги доходів бюджету, так і динаміка реального продукту.

Питання пошуку оптимальної ставки оподаткування постало давно. Його намагалися вирішити ще в античний період. А

відомий французький філософ CVIII століття Монтеск'є відзначав: "Ніщо не вимагає стільки мудрості і розуму, як визначення тієї частини, яку у підданих забирають, і тієї, яку їм залишають" [4, 174].

Теоретичним вирішенням проблеми стали розрахунки американського економіста А. Лаффера, які втілилися у теорію названу на його честь. За допомогою кривої Лаффера (рис. 1), що є основою цієї теорії, доведено, що коли висота податкових ставок сягає певного критичного рівня, подальше підвищення норми оподаткування (t) спричинятиме не збільшення, а навпаки – зменшення податкових надходжень (T).

Графік показує, що найбільші надходження до бюджету будуть за середніх податкових ставок (точка M), а надто високі чи низькі податкові ставки зменшують ці надходження (у точках A і B податкові надходження однакові, хоч ставки різні). Саме встановлення цих низьких і частіше надвисоких норм оподаткування приводить до зниження надходжень до бюджету, а отже, потенційно впливає на збільшення дефіциту.

Отже, підвищення податків має свої межі, а практика встановлення високих норм оподаткування засвідчує свою неефективність. Платники податків погоджуються сплачувати податки,

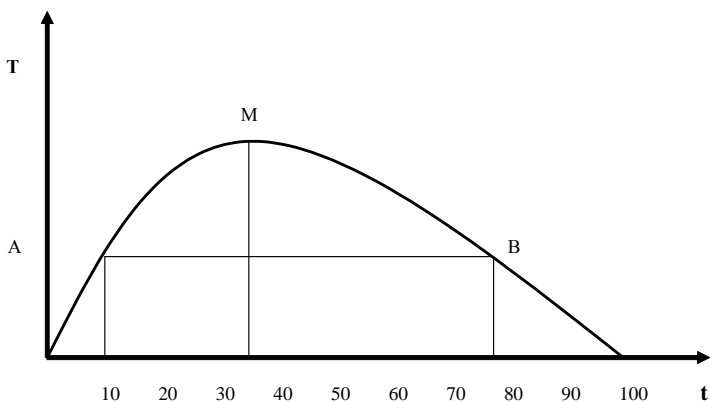

Рис. 1. Крива Лаффера [8]

еквівалентні усередненим ставкам. Їх підвищення спонукатиме платників до ухилення від оподаткування, призведе до зростання доходів тіньової економіки, згорання легального бізнесу, а заодно й до скорочення податкової бази.

Представники теорії економіки пропозиції (її прихильником був і А. Лаффер) у свій час відстоювали ідею про те, що зниження податкових ставок через дію стимулюючого ефекту призведе до підвищення частки податкових надходжень у доходах бюджету [3, 585–588]. Теоретично обринута і життєво приваблива пропозиція по зниженню податків наробила багато галасу в США у 80-х рр. ХХ століття. Вона займала чільне місце в стратегії правління Р. Рейгана (1980–1988). З цього приводу професор В. Андрущенко відзначає, що політика бюджетних дефіцитів, зумовлена безпрецедентними воєнними затратами при одночасному зниженні податків, (“рейгономіка”) дозволила економіці США розкрити свій потенціал, результати чого ми можемо спостерігати сьогодні [1, 216]. Але в цьому і виражається уся проблема. Ефекту від зниження податків слід очікувати занадто довго, а результат потрібен уже зараз.

Таким чином, політика зниження податків у контексті збалансування бюджету може розглядатися радше у довгостроковому періоді, ніж бути моментальним вирішенням проблеми. До того ж у процесі розробки і затвердження бюджету внести кардинальні зміни в податкове законодавство і одночасно їх

врахувати у бюджеті практично неможливо. Це означає, що маніпуляції з податковим законодавством під час бюджетного процесу не можуть допомогти збалансувати бюджет, хоча вони активно впливатимуть на економічну динаміку і величину податкових надходжень у плановому періоді. Отож, якщо видаткову частину не скорочувати, балансуючою статтею бюджету може стати дефіцит.

Теоретично можливі три варіанти фінансування бюджетного дефіциту: продаж державних активів, додаткова емісія та державні запозичення (рис. 2).

Продаж державних капітальних активів з метою покриття дефіциту бюджету є явищем достатньо рідкісним. Широкомасштабна приватизація – найчастіше невід’ємний атрибут перехідного періоду. Вона проводиться з метою оптимізації розмірів державного й приватного секторів економіки і не може розглядатися як постійний ресурс для додаткових видатків, оскільки платежі при цьому здійснюються раз і назавжди. Враховуючи це, такі надходження, на нашу думку, варто відносити саме до категорії фінансування бюджету, а не до доходів. Зважаючи на свою обмеженість (адже кількість держмайна не безмежна та й багато об’єктів передавати у приватну власність просто не можна) цей метод не є універсальним.

У ситуації, коли уряд хоче профінансувати ту чи іншу програму, але через дефіцит бюджетних ресурсів йому це не вдається, він може застосувати додат-

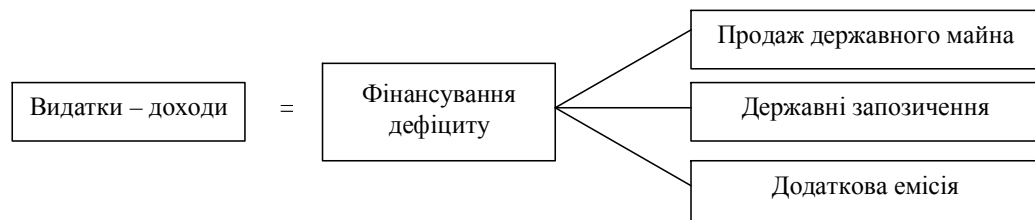

Рис. 2. Фінансування бюджетного дефіциту

кову емісію. За ініціативою центрального банку запускається механізм друкування нічим не забезпечених грошей, що вирішує проблему дефіциту коштів. Цей метод покриття дефіциту є мабуть найпростішим, але приховує у собі небезпеку. Додаткова емісія збільшує пропозицію грошей в обігу, що порушує пропорції, описані рівнянням Фішера ($MV=PQ$, де M – пропозиція грошей; V – швидкість обігу грошей; P – середні ціни; Q – пропозиція продукту) [8, 192]. У короткостроковому періоді ні швидкість обігу грошей, ні динаміка продукту не можуть компенсувати приріст грошової маси. Тому найоперативніше у цьому випадку реагують ціни, зростання яких відвернути практично не можливо. Так запускається механізм інфляції. Уряд певний час матиме зиск з цього (сеньйораж), якщо друкуватиме гроші швидше, ніж того сподіваються люди. Але в міру того, як громадяни позбуватимуться готівки щоб “втекти” від інфляції, грошова маса зросте до критичного рівня, а інфляція досягне гіпер розмірів. Ця обставина змусила більшість країн, включаючи й Україну, на законодавчому рівні заборонити емісію як джерело фінансування бюджетного дефіциту, що на нашу думку є об’рунтованим рішенням.

Проблем з неконтрольованою інфляцією вдається уникнути, використовуючи як метод покриття дефіциту бюджету державні запозичення. Окрім того, держкредит розширює фінансові можливості держави, є ефективним інструментом вилучення зайвих коштів з обороту, психологічно не викликає опору, на відміну від підвищення податків. Але поряд з цим, він перетворює позики, взяті власне урядом, у національний борг. Витісняється частина приватних інвестицій. Державний бюджет обтяжується видатками на обслуговування боргу, а критичні його розміри загрожують державі дефолтом.

Державний кредит дає змогу будь-коли залучити кошти для фінансування додаткових програм. Але при цьому у суспільства “породжується оманливе почуття благополуччя, уважання себе багатшими, ніж це є насправді” [1, 198]. Жан Батіст Сей, змальовуючи сутність державного кредиту, зазначав, що це нова зброя, жажливіша за порох, зброя, якою держави повинні користуватись під загрозою політичного знищення [5, 17]. З іншого боку, історії відомі “податкові бунти” (повстання, яке перетворилося у революційну війну в США, часто датується днем “Бостонського чаювання” (1773 р.), мотивом якого була переконаність у несправедливості мита на чай, яким обкладалися колонії) [9, 465], а позики ніколи не викликали суспільного опору. Незважаючи на 5,2 трлн. доларів федерального боргу, США у середині 90-х років перетворились на процвітаючу супердержаву.

Усе вищесказане підтверджує той факт, що ідеального методу покриття дефіциту не існує. Усі способи не позбавлені негативних наслідків, а збалансування бюджету можливе швидше у довгостроковому періоді. Проте вважати, що бюджетний дефіцит є виключно негативним явищем, на нашу думку, також не варто. В умовах глибокої кризи, коли держава змушена стимулювати економічний розвиток, дефіцитне фінансування є чи не єдиним виходом.

Проблеми дефіцитної незбалансованості бюджету змушують сьогодні більшість країн вживати кардинальних заходів з її подолання. Обмеженість державної політики зі скорочення бюджетних витрат і стимулювання додаткових надходжень, змушує уряди й парламенти багатьох країн встановлювати законодавчі норми, які б обмежували або забороняли бюджетну незбалансованість.

Найбільших успіхів в цьому плані досягли Сполучені Штати Америки – одна

з найрозвиненіших країн, яка на кінець ХХ століття мала найбільший у світі державний борг, викликаний хронічними дефіцитами федерального бюджету. Починаючи з середини 70-х років, американський уряд ініціював прийняття конгресом ряду законів, що регламентували бюджетний процес і мали встановити контроль за дефіцитом.

Так, з метою посилення суспільного контролю за бюджетом, частину бюджетних повноважень було передано від президента парламенту (наприкінці 90-х років ХХ ст. цей порядок виявив свою неефективність, що змусило чиновників повернутись до попередньої системи розподілу владних функцій). У 1985 році було прийнято закон Гремма – Рудмена – Холлінгза, який передбачав обов'язковий секвестр видатків (окрім захищених), якщо ті перевищують доходи бюджету. Передбачені законом заходи за прогнозами до 1993 року мали привести до подолання дефіциту. Проте окремі норми цього акту викликали активний супротив в суспільстві, що призвело до його скасування у 1988 р.

У 1990 році адміністрацією Дж. Буша розроблено проект закону "Про контроль за бюджетом", яким було визначено граничні показники дефіциту та встановлювався принцип pay-as-you-go (PAYGO) [2, 758]. Він дозволяв зменшувати доходи чи збільшувати бюджетні видатки тільки за відповідного скорочення інших видатків чи збільшення доходів.

Продовжуючи курс республіканців, адміністрація демократа Б. Клінтона ініціювала введення у 1994 році в дію закону "Про загальні бюджетні узгодження", який був спрямований на подолання майже 300-мільярдного дефіциту федерального бюджету за рахунок скорочення непродуктивних військових витрат і збільшення прибуткових податків для 1,2% населення з найвищим рівнем доходу [6, 109]. Дані законодавчі новов-

ведення призвели до подолання бюджетних дефіцитів і дозволили США 1998 фінансовий рік уперше за чверть століття закінчити з профіцитом.

Проте уже нові виклики третього тисячоліття у вигляді миротворчих війн та широкомасштабної боротьби з тероризмом змусили США знову зануритись у боргову яму та багатомільярдні дефіцити. Це спричинило відновлення гострої внутрішньополітичної боротьби та науково-теоретичної полеміки про доцільність встановлення конституційної заборони на прийняття дефіцитного бюджету. Одним із ідеологів та прихильників внесення до конституції США поправки про обов'язкову бездефіцитність федерального бюджету став М. Фрідмен. На його переконання, запровадження обов'язкового збалансування бюджету є єдиним способом виправити недоліки демократичного бюджетного процесу, змусить владу обмежувати саму себе, зробіть її відповідальною та економною [1, 217].

Подібні законодавчі контролюючі норми дефіцитного фінансування існують сьогодні і в об'єднаній Європі. Фіскально-бюджетні правила й обмеження, викладені в Маастрихтському договорі та Пакті про стабільність і зростання, змушують національні уряди країн – учасниць ЄС дотримуватись збалансованої бюджетної позиції. Ними також обмежено розміри державного боргу на рівні 60% ВВП та бюджетного дефіциту – 3% ВВП [2, 761].

Отже, слід зазначити, що світ сьогодні рухається у напрямку посилення законодавчого контролю над бюджетом. США, багато країн Європи, які вважаються колыскою демократії, в такий спосіб намагаються обмежити і мінімізувати крайні її прояви. Запровадження подібних законодавчих обмежень в Україні сприяло б підвищенню політичної культури, мінімізації суб'єктивних впливів на бюджетний процес, дотриманню системних заходів з економії

бюджетних коштів, посиленню суспільного контролю над бюджетом.

В результаті дослідження теоретичних і методологічних засад управління бюджетним дефіцитом ми дійшли до висновку, що цей процес спрямований на вирішення ряду гострих соціально-економічних та фінансових проблем. Серед них ключовими вважаємо питання визначення абсолютного розміру дефіциту і вибору оптимальних методів його покриття.

Перша проблема – методологічного характеру і пов'язана з розбіжностями у вітчизняній та європейській системі обліку доходів і видатків бюджету та визначення абсолютного розміру дефіциту. Вирішення проблеми вбачаємо в адаптації українського бюджетного законодавства до вимог ЄС, вступ до якого нині декларується як пріоритетна мета зовнішньої політики України.

Друга проблема в сучасних умовах не має однозначного вирішення. Вибір способу фінансування дефіциту бюджету є складним, адже неодмінно пов'язаний з ризиками і не дозволяє уникнути негативних наслідків. Мінімізація останніх, на нашу думку, має бути одним з ключових принципів при формуванні дефіцитного бюджету. При цьому урядам необхідно керуватись національними інтересами, аби не допустити негативних впливів на стан фінансової безпеки держави (надавати пріоритет внутрішнім запозиченням над зовнішніми, вибирати більш "дешеві" джерела фінансування тощо).

Поряд із зазначеними проблемами, ключовим вважаємо питання подолання бюджетної розбалансованості. На нашу думку, економічні способи при цьому не можуть дати оптимального результату, адже бюджетний процес в демократичній країні носить політичний характер і побудований на виконанні передвиборних обіцянок із задоволенню потреб

громадян. Тому найефективніший шлях вбачаємо у встановленні законодавчих обмежень щодо дефіцитного фінансування державної діяльності. Такі обмеження дисциплінуватимуть уряд і посилюватимуть відповідальність парламенту за результати прийняття неорунтованих показників бюджету та неефективних управлінських рішень.

Література

1. Андрущенко В. Л. *Фінансова думка Заходу в ХХ столітті: (Теоретична концептуалізація і наукова проблематика державних фінансів)*. – Львів: Каменяр, 2000. – 303 с.
2. *Бюджетний менеджмент: Підручник* / В. Федосов, В. Опарін, Л. Сафонова та ін.; За заг. ред. В. Федосова. – К.: КНЕУ, 2004. – 864 с.
3. Дорнбуш Р., Фішер С. *Макроекономіка* / Пер. з англ. В. Мусієнко та В. Овсієнко. – К.: Основи, 1996.
4. *Загальна економічна теорія (політична економія). Підручник, частина 2* / За ред. І. В. Буяна, В. М. Ковальчука. – Тернопіль, 2001. – 296 с.
5. Кучер Г. В. *Державний борг: історія і сьогодення* // *Фінанси України*. – 1999. – № 2. – С. 16.
6. Миргородська Л. О. *Фінансові системи зарубіжних країн: Навчальний посібник*. – Київ: Центр навчальної літератури, 2003. – 240 с.
7. *Статистичні збірники "Бюджет 2000", "Бюджет 2001", "Бюджет 2002", "Бюджет 2003", "Бюджет 2004"*. – [Цит. 2005, 21 листопада]. – Доступний з: <www.minfin.gov.ua/control/archive/>
8. Панчишин С. *Макроекономіка: Навч. посібник. Вид. 3-тє, стереотипне*. – К.: Либідь, 2005. – 616 с.
9. Стігліц Дж. Е. *Економіка державного сектора* / Пер. з англ. А. Олійник, Р. Скільський. – К.: Основи, 1998.